

ЦІНОУТВОРЕННЯ НА РИНКУ НАСІННЯ СОНЯШНИКУ УКРАЇНИ, ТРЕНДИ, ВОЛАТИЛЬНІСТЬ ТА КОРОТКОСТРОКОВІ ПІКИ ЦІН

**ЛОБАС В.С., К.Е.Н., ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМ. П. ВАСИЛЕНКА**

В статті дана оцінка рівня волатильності цін на ринку насіння соняшнику, виявлено фактори, що на неї впливають.

In the article this estimation of standard of prices at the market of seed of sunflower, it is found out factors, that on her influence.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Ціни на продукцію сільського господарства останні роки зростають. Однак, окрім довгострокового тренду на збільшення ціни є короткострокові короточасні стрибки цін вгору чи вниз, волатильність. Сільськогосподарські підприємства, переробні підприємства та трейдери мають в своїй роботі орієнтуватися на короткострокові ціни. Бізнес не цікавить зростання ціни на насіння соняшнику через два роки, його потрібно продати за термін до півроку та компенсувати витрати і отримати прибуток. Отже, для підприємств волатильність і стрибки цін може мати більш важливе значення, ніж довгострокова тенденція. Так, стрімке падіння ціни в час збору врожаю та його реалізації до рівня нижче собівартості може призвести до банкрутства виробника: ніяке зростання ціни через півроку вже не компенсує збитки виробника тому, що вже не буде продукції на складі, щоб реалізувати за вищою ціною. Перепади цін створюють непередбачуване середовище для виробника, тим самим стримуючи розвиток галузі та зменшуючи обсяг інвестицій в галузь. За прогнозами ФАО, високі рівні волатильності цін збережуться у зв'язку зі зростанням населення у світі, зростанням обсягів виробництва біопалива, і, як наслідок, збільшення рівня пов'язаності ринків енергоносіїв та продовольства. Також збільшує волатильність продовольчих ринків зростання кількості випадків екстремальних несприятливих погодних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ціноутворення та волатильності цін на ринках аграрної продукції приділяється чимало уваги як вітчизняними так і закордонними науковцями, отже існує чимала наукова база. Серед вітчизняних розробників цієї теми можна виділити П.Т. Саблука, С.М. Квашу,

В.П. Кодацького. Закордонними економістами питання волатильності та пікових перепадів цін є більш вивченим. Наприклад, М.Х. Кассіді визначає виробництво біопалива серед головних чинників зростання волатильності цін, аналізує вплив зростання обсягів виробництва біопалива на ціни продовольства, вплив піків цін на домогосподарства. Й. фон Браун та Г. Таддес в дослідженні 2012 року, вивчаючи нестабільність цін, називають її фундаментальними чинниками три фактори: несприятливі погодні умови, спекуляції на ринках, та використання продовольства на виробництво біопалива. Однак, ґрунтовному аналізу волатильності цін на внутрішньому ринку насіння соняшнику України в літературі не приділено достатньої уваги.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка рівня волатильності цін на ринку насіння соняшнику, виявлення факторів, що на неї впливають. Підготовка рекомендацій щодо прогнозування змін цін та управління ціновими шоками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом 2007-2008 років ціни на сільгосппродукцію у світі зростали такими ж темпами, як і у 1974 році, в час світової продовольчої кризи. У другому кварталі 2008 року індекс цін був в три рази більшим ніж на початку двотисячних. У 2008 році, під час фінансової кризи, яка спричинила падіння платоспроможного попиту на продовольство, ціни впали, однак залишилися високими порівняно з цінами 5-ти річної давнини. Та вже в серпні 2010 року стався черговий стрибок цін, згідно з індексом Світової організації продовольства ООН ціни перевищили рівень 2008 року. Висока волатильність на ринках сільськогосподарської продукції не є новиною. Так, згідно дослідження фон Брауна, перепади цін під час серії продовольчих криз у 70 роки були більшими, ніж у 2007-2008 роках. Він же наводить такі визначення видів руху цін. Тренд – довгостроковий, вирівняний рух ціни, який показує довгострокову тенденцію. Пік ціни – різка зміна ціни протягом короткого періоду часу. Волатильність – розпорошеність показників цін відносно середнього тренду. Волатильність показує тільки відхилення вгору чи вниз від середнього значення та не має тренду.

В Україні насіння соняшнику є однією з основних сільськогосподарських культур, під її вирощування у 2011 р. було відведено 4,7 млн. га. Економічне благополуччя багатьох підприємств аграрного комплексу тримається на вирощуванні цієї культури. За роки незалежності соняшник - це єдина культура, яка була прибутковою кожного року, і залишається високоприбутковою і по теперішній час. Однак, ціни реалізації протягом року зазнають

суттєвих коливань. Як зазначено вище, довгостроковий тренд до збільшення ціни є вигідними для виробників і сприяє збільшенню інвестицій в виробництво, збільшенню обсягів виробництва і призводять в перспективі до задоволення попиту на продукції. В результаті цього тренд на збільшення ціни змінюється на довгостроковий тренд на зменшення ціни. Короткострокові ривки ціни вгору з подальшим короткостроковим стрімким зниженням не сприяє вкладенню коштів в галузь, однак встигає нанести шкоду споживачам. Тобто, однією з задач державної політики в аграрній галузі має бути вирівнювання цін, пом'якшення піків.

В таблиці 1 наведено показники коливань цін.

Таблиця 1

Оцінка коливання помісячних цін на насіння соняшнику протягом року

Рік	Середнє відхилення ціни місяця від середньої річної ціни	Відхилення максимуму ціни від мінімуму ціни протягом року	Врожайність соняшнику, ц./га.	Виробництво, тис.т.
2004	5,3%	38,2%	8,9	3050
2005	14,1%	55,4%	12,8	4706
2006	3,3%	10,6%	13,6	5324
2007	22,8%	93,0%	12,2	4174
2008	26,4%	168,4%	15,3	6526
2009	8,1%	54,9%	15,2	6364
2010	4,6%	19,2%	15	6772
2011	5,4%	18,9%	18,4	8671

Власні розрахунки за даними державної служби статистики України.

Згідно наведених даних найбільший рівень нестабільності цін зафіксовано у 2008 році, коли був отриманий добрий врожай 6,5 млн.т. при врожайності 15,3 ц./Га. Перепад цін склав 168,4%. Отже джерелом нестабільності були не виробники, не несприятливі погодні умови, а у зовнішні фактори. Як то вплив світової фінансової кризи на світові ціни, на кредитні установи України, спекулятивні дії трейдерів. Останні роки є тенденція до зменшення коливань ціни по мірі збільшення обсягів виробництва. Коливання ціни протягом року є нормальним для сільськогосподарської продукції. Ціна є найнижчою

під час збору врожаю, тому що на ринку забагато пропозиції. Найвища ціна досягається перед збором врожаю в липні-серпні тому, що продукції на ринку мало і в її собівартість включені витрати на зберігання. Для врахування сезонного тренду в оцінці непередбачуваності ринку насіння соняшнику виведемо середню зміну ціни протягом року по місяцях (Рис 1.)

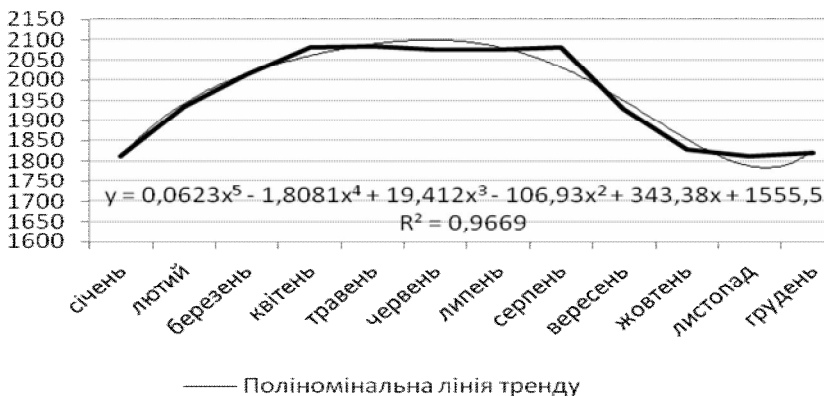

Рис. 1. Середня ціна протягом року на насіння соняшнику протягом 2004-2011р.

Як бачимо, на практиці, рух ціни протягом року відповідає теоретичним міркуванням, ціна максимальна в червні та мінімальна в листопаді. Отримана лінія тренду з високою достовірністю описує рух ціни на насіння соняшнику протягом року. Таким чином, якщо розрахувати середнє відхилення ціни по рокам (Рис.2.) отримаємо максимальне значення відхилення від тренду в 2007 році – 27%, що пов’язано з порівняно низьким врожаєм 4174 тис. т., при врожайності 12,2 ц. /га.

Максимальна волатильність зафіксована в 2007-2008 роки. Зафіксована тенденція до зниження непередбачуваності цін останні роки.

Останній час держава приймає заходи, щоб завадити збільшенню обсягів площ, відведених під виробництво соняшнику. Не запропонувавши в заміні нічого, встановлено граничну межу площ, що підприємства можуть відвести під посів цієї культури. Це може бути додатковим чинником непередбачуваності цін. Невідомо, чи виконають вимоги держави підприємства, як від цього зміниться обсяг виробництва. Олія - продукт переробки насіння соняшнику - виробляється в обсязі більшому, ніж необхідно для внутрішнього

споживання, реалізується на експорт. Тому верхня межа ціни зафіксована міжнародними цінами, зменшення обсягів виробництва соняшнику не призведе до зростання цін вище рівня світових цін. Недоотримання прибутку від зменшення обсягів виробництва соняшнику підприємці не зможуть компенсувати вищими цінами.

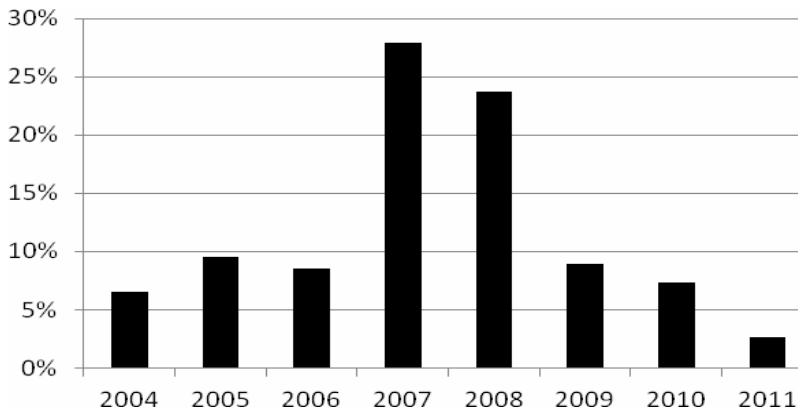

Рис.2. Відношення середнього відхилення ціни місяця розрахованої з урахуванням сезонного тренду від ціни місяця до середньої ціни року.

Висновки. Коливання цін на ринку насіння соняшнику останні роки зменшуються, ціни стають більш прогнозованими. При умові стало високого рівня виробництва ця тенденція збережеться. Однак при перепадах світової ціни або неврожаї коливання цін посиляться.

Зважаючи на негативні наслідки високої волатильності цін держава має утримуватись від дій по розгойдуванню цін, як то непередбачувані, непрозорі зміни експортних мит, введення додаткових обмежень на виробництво та ін.

Література.

1. Державний служба статистики України. Офіційний сайт. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Положение дел в связи с отсутствием продовольственной безопасности в мире. Официальный сайт ФАО. <http://www.fao.org/publications/sofi/ru/>.

3. Joachim von Braun and Getaw Tadesse, Global Food Price Volatility and Spikes: An Overview of Costs, Causes, and Solutions./ ZEF-Discussion Papers on Development Policy - Bonn, 2012.